

T.C.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

III. ULUSLARARASI ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU

“KASTAMONU'DA İLMÎ HAYAT VE KASTAMONU ÂLİMLERİ”

EDİTÖR

Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN

EDİTÖR YARDIMCILARI

Doç. Dr. Burhan BALTACI

Yrd. Doc. Dr. Aydoğan AYDOĞDU

Arş. Gör. Beyza Aybike DEVECİ

Arş. Gör. Nuran SARICI

06-08 Mayıs 2016

KASTAMONU

KASTAMONU VAKFİYELERİNE GÖRE KASTAMONU'DA BULUNAN MEDRESELER

Metin AKİS*

ÖZET:

Medreseler, Osmanlı eğitim hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Eğitim sistemi, burada okutulan dersler, sevk ve idaresi gibi konularda çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Aynı şekilde medreselerin bozulmasını da Osmanlı Devletinin yıkılma süreci ile bağlantılı gören oldukça fazla çalışma bulunmaktadır.

Kastamonu, Osmanlı öncesinde ve Osmanlı döneminde önemli bir merkez olmuştur. Burada yer alan eğitim kurumları da yine Osmanlı'nın siyasi ve ekonomik tarihi ile ilişkili olarak benzer süreçler takip etmiştir. Şehrin kültürel haritasına baktığımızda medreselerin en önemli mevki işgal ettikleri görülmektedir.

Vakfiyeler, Osmanlı vakıf kültürünün anahtarı konumundadır. Bir vakfa ait temel anayasa kabilinden bilgiler vakfiyenin içerisinde geçmektedir. Buradaki bilgiler ve şartlar tıpkı vakıfta olduğu gibi sonsuza kadar sürecek olan tasavvurları, istekleri, temennileri geleceğe taşıyan niteliktedir. Bir vakfa ait en temel mevzular vakfiyede yer almaktadır. Burada, vâkıf vakfı ile ilgili kıyamete kadar sürecek şartlarını sıralamıştır.

Kastamonu şehri ve yakın çevresinde tespit ettiğimiz yaklaşık yirmi sekiz medrese ve bu medreselere ait vakfiyeler, Kastamonu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamı hakkında eşsiz bilgiler sunmaktadır. Kastamonu vakfiyelerinin ışığında Kastamonu şehrinin turizminin, siyasi, sosyal ve ekonomik tarihinin değerlendirmesi elzem görülmektedir.

Bu çalışmada temel olarak vakfiyeler etrafında Kastamonu ve civarında medreselerin yapılışını şehrin kültür ve eğitim hayatına medreselerin katkısı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Medrese, Vakfiye.

Madrasahs in Kastamonu according to Kastamonu Vakfiyes

ABSTRACT

Madrasahs have a very important place in Ottoman education system. The education system here taught courses in subjects such as management and administration has been the subject of several studies. Likewise, the deterioration of the madrasahs are receiving a lot of work associated with the process of collapse of the Ottoman Empire.

Kastamonu, has been an important centre in the pre-Ottoman and Ottoman period. Here again, the training institutions have followed a similar process in relation to the political and economic history of the Ottoman Empire. When we look at the most important position on the cultural map of the city of madrasahs it is seen occupied.

Vakfiyes, it is the key to the foundation of the Ottoman culture. It is the basic constitution of the vakfiye, pass information to a foundation in the endowment. The information contained herein and the terms envisaged, which will last forever, as the just foundations, aspirations, hopes are qualifications that future. The main topic of the foundation is located in a statute. Here, the order will continue until doomsday conditions related to grips foundation.

We have identified around the city of Kastamonu and close to twenty six madrasahs and vakfiyes of these madrasahs, they contain Kastamonu's social offers unique information about the cultural and economic life. Kastamonu city of Kastamonu in the light of the deed of tourism, political, social and economic history of the assessment seems essential.

This study basically focuses on vakfiyes around Kastamonu and its contribution to the culture and life of madrasah education in the madrasahs configuration will be discussed.

Key Words: Kastamonu, Madrasah, Vakfiye.

* Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim Üyesi, akis@kilis.edu.tr

GİRİŞ

Öncelikle, vakfiyeleri tek başlarına işleyen tarihin içerisinde düşünmek yanlış olur. Bu manada vakfiyeler şehir tarihlerinin vazgeçilmez kaynağı olan şer'îye sicillerine göre daha tek düze gelmiş olabilir. Ancak, diğer taraftan vakfiyeler de, vakıfların anahtarları olarak çok önemli bilgileri kesin ve net olarak bizlere sunmaktadırlar. Dolayısıyla, sadece Kastamonu merkeze ait olan vakfiyeler üzerinde yoğunlaşarak yapmış olduğumuz bu çalışma, vakfiyeleri karşılaştırmalı olarak tetkik ettiğimizde eşî bulunmaz bilgileri de satır aralarında sunmaktadır.

Taşrada medrese çalışmaları arasında Kastamonu Medreseleri çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Bunlara detaylı baktığımızda şu temalar ön plana çıkmaktadır; taşrada medrese kurucularının, taşradan merkezî bürokrasiye yükselen zenginler veya doğrudan doğruya merkezdeki devlet adamları olduğu, vakıf gelirlerinde Osmanlı son dönemlerine doğru münavebeli bir azalma olduğu, (Cihan:2004,286) liberal mülkiyet anlayışına geçilmesi ile evlatlık vakıf sayısında azalma ve devletin vakıf gelirlerine el koyma gibi sebeplerle vakıf gelirlerinin azaldığı, bundan dolayı yerel eşraf ve müderrislerin öncelik almasına neden olduğu, bunun medreselerin fiziki yapısına ve öğrencilerin ekonomik durumlarına yansıdığı, bir ilmiye kastlaşmasından ve yerelleşmesinden bahsedilebileceği gibi görüşler ileri sürülmüştür(Bay:2012,85-87). İlmiye sınıfında kastlaşmanın 18. Yüzyılda ortaya çıkmış olabileceğini söylenmektedir.(Beyazıt:2014,102)

Osmanlı'da klasik dönemin en çok dikkat çeken unsurlarından biri olan medreseler vakıf sistemi içerisinde şekillenmişti. Medreselerin inşaat faaliyetleri tamamen o amaç için kurulmuş olan vakıfların gelir kaynaklarından oluşmaktaydı. Bu manada medreselerin faaliyetleri eğitim hizmeti olarak görülerek, bir yerde dini hayrat kurumu olan medreselerin kamu yararına olsa da imar faaliyetleri özel vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür.(İnalçık:2000,120) Atay, 16. Yüzyıl ortalarında başlayan suhte isyanlarının önemli sebeplerinin başında medreselerde yozlaşma, öğrenci sayılarında kalabalıklaşma, halkın ekonomik seviyesindeki düşüş ve o şehirdeki medrese sayısının çok olmasına bağlamıştır. Kastamonu'yu da talebe isyanlarının çok olduğu bölgelerden saymıştır. (Atay:1983,140,141)

Kastamonu Medreseleri

1-El-Hac Mustafa Efendi Medresesi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan Hace Saliha Binti Abdurrahman Vakfı'na ait vakfiye kaydında geçtiğine göre “... ve bir sehimini dahi merhûm ve mağfurun leh reîsü'l-küttâb el-Hâc Mustafa Efendi'nin Medresesi'nde müderris ve Nasrullah Kadı Câmî'-i şerîfi'nde ders-i âmmaları olan mefharü'l-ulemâi'l-kirâm, İbrahim Efendi İbni Osman Efendi'ye verile ...” (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi –kısaca bundan sonra kısaca VGM, Defter No:742, Sayfa:336, Sıra:149.8(14 Cemâziyel'l-ahir 1199H.). Aynı yerde Ebi es-Seyyid Mehmed Efendi de ders vermekte idi. Kalecikli Mustafa Efendi, Umdetü'l-Meşayih, es-Seyyid Şemseddin Efendi, Kâtib-i Mahkeme, Ali Efendi İbni Halil Efendi, Boyacı, el-Hâc, Hâfız, Ahmed Efendi, Mukayyid Hüsni Efendi vakfiyeye şahitlik etmiştir. (VGM. Arşivi, Defter No:742, Sayfa:336, Sıra:149, (8-14 Cemâziyel'l-ahir 1199H.).

2-Koyunlu namı diğer Efendi medresesi

Vakfiye yerine geçen ilam kaydına göre Kastamonu'da vaki Koyunlu Medresesi namı diğer efendi medresesi olarak geçmektedir. Vakfiyede yarım hisse müderrislik, yarım hisse de tevliyet görevini üstlenen ve bu göreve de berat-ı şerif alarak devam eden Köyceğiz mahallesi ahalisinden Fazıl efendi zade es-seyyid Abdülhalim Efendi ibni Mehmed Fazıl Efendi idi. (VGM. Arşivi, Defter No:1962, Sayfa:47.(23 Şaban 1306H.)

3-Mahmudiye Medresesi

Güzey'in çalışmasına göre; Mahmudiye veya Şadırvanalı Medresesi Nasrullah Kadı tarafından yaptırılmıştır. Bugünkü adalet Çarşısı mevkiinde bulunmaktaydı. Kastamonu'nun yaşlılarından olan merhum Hasip Yılanlıoğlu'nun ifadelerine göre burada müderrislik yapan kişinin adına izafeten “*Dabanalioğlu Medresesi*” adını almıştır. Son dönemlerde müderrisliğini Kırbeş Zade isimli bir müderris yapmıştı.(GÜZEY:2010,681)

Vakfiye kaydına göre; Kastamonu'da Çay Mahallesi sakinlerinden Kanlıcıoğlu olarak bilinen el-Hac Mahmud bin el-Hac Piri malının üçte biri olan bin iki yüz kırk kuruş ile han ve dükkân vakfetmiştir. Hâsıl olan rıbh ve galle gelirini ahiret hayatını tamir etmek niyetiyle oğlu Hasan Efendi el-Hac Hüseyin'i müteveli tayin etmiştir. Hasan Efendi müteveli tayin ettiği kendi neslinden büyük oğlu umdetü'l-müderresini'l Hüseyin Efendi huzurunda bahsi geçen Muhmud'un vasiyeti gereği, üçte bir malından bin iki yüz kuruş ile ilim talebeleri yetişsin diye daha önceden yaptırdığı Mahmudiye Medresesi zahirinde üst kat ve alt kat olmak üzere bir han ve bahsi geçen medrese önünde iki kapılı berber dükkânı ve bezistan ve önünde iki kapılı dükkânı vakfetmiştir.

Osmanlı'da Para bağıışı sonucu kurulan vakıflara 15. Yüzyıldan beri rastlanmaktadır. 16. Yüzyılın ortalarından itibaren de bu paranın helal olup olmadığı noktasında tartışmalar yapılmıştır. Para vakıflarında faiz konusu uzun süre tartışılmamış olması bir yana, tartışmalardan sonra da yapılmaya devam etmesi, para konusunun vakıflarla ilgili bir parça olduğunu düşündürmektedir. Aynı durum yetimlerin nakdi varlıklarının işletilmesinde, maliyenin iltizam sektörü ile sarraf muamelelerinde, belli oranları aşmamak şartı ile müsaade edildiğini göstermektedir. Bunların dışındaki alanlarda ise yasak statüsü devam etmekteydi.(GENÇ:2003,58).

Bağışlanan paranın onu, on bir buçuk hesabı ile müteveli eliyle helal yoldan olmak üzere "**rehn-i kavi**" ve "**kefil-i mali**" veya ikisinden biri ile başkalarına "**irbah**" ve "**istirbah**" ettirmek suretiyle ve bahsi geçen han ile dükkânlar da piyasa bedelinden başkalarına kiraya verilmek suretiyle gelir ve hasılasından oğlunun oğlu es-Seyyid Ali Efendi müderreslik yapması şartıyla, müderres olmasına ve günlük 29 akçe yevmiye alması şart koşulmuştur. Vakfa müteveli olarak Hüseyin Efendi vefatına kadar devam edecek, onun ölümünden sonra erkek evladı ve onların erkek evlatları nesilden nesile müteveli olacaklardı. Medresede yer alan on beş adet hüceratın(dershane) her birinde ikişer talebe kalacaktı. Sabah namazını eda ettikten sonra bu talebeler yine medresede yaptırılmış olunan dershanede toplanarak her biri kuran-ı kerimden birer cüz okumak suretiyle her gün birer hatim-i şerif okuyacaklar ve okumaları karşılığında da günlük birer buçuk akçeye mutasarrıf olacaklardı. Ayrıca cüz okumaya hangisi müstahak ise günlük bir akçe alacaklardı. Yetenekli bir kişi de kapıcı olarak görev yapacak ve görevini eksiksiz yaptığı müddetçe günlük bir akçe ücret alacaktı. Ayrıca vakfedilen nakit paranın yüz kuruşunun geliri medrese önünde daha önceden yaptırdığı şadırvan ve buraya akan suyun su yoluna müteveli eliyle sarf olunacaktı.

Umdetü's-sadetil-kiram es-Seyyid Ali Efendi kaimmakam nakibüleşraf, Umdetü'l kudat Fenarizade hafız Mustafa efendi, Umdetü'l-eimme Elvanzade elhac Mehmed efendi, Cüneytzade elhac Mustafa Çelebi, Gayretli zade elhac Mehmed çelebi, Mucu elhac Ali ibni elhac Mustafa, Molla Ahmed efendi ibni Abdullah, Molla Mehmed bin Mehmed, Molla Süleyman ibni Musa, Molla Mustafa bin Mustafa, Molla İbrahim ibni Musa, Molla Osman ibni Mehmed, Molla Hasan ibni Abdurrahman da vakfiyenin şahitleri olmuşlardır. (VGM. Arşivi, Defter No:1962, Sayfa:1, Sıra:3.(1153H.)

4-Bayram Gazi ibni İbrahim Medresesi

Kastamonu Sancağına bağlı Devrakani Nahiyesine tâbi' Hâlifîye adlı köyde oturan **Fahru'l-akrân ve'l-emsâl Bayram Gazi ibni İbrahim**'in kurmuş olduğu vakfa Yunus bin Musa adlı kişiyi müteveli tayin etmiştir. Vakfa akar olarak; livâ-i mezbûre mülhak ayândan ve Nahiyesine tâbi' karye-i ve Berdezme ve Kırbaşı ve Tatlı ve İskita ve Zirne ve İbtaric ve Nümunla ve Kinuli Nahiyesine tâbi' karye-i arza ve Kızılca alma ve Almalu ve Deluktaş ve Morza ve Ma'mule ve Kestane ve Kavaklıca ve Devrekani Nahiyesine tâbi' Erbük ve Deresku ve Kure Nahiyesine tâbi' Çatak adlı köylerin gelirlerini bağışlamıştır.

Bayram Gazi daha önceden bina ve inşa ettiği üç adet derslikten müteşekkil medresesinde ilim tahsil eden talebeye yıllık on beş kuruş verilmesini şart koşmuştu. Medresenin derslikleri zaman içerisinde eğer harabe olursa mahkeme ve müteveli aracılığıyla tamir dilecekti. Eğer tamamen yıkılırsa, yeniden yapılmak suretiyle öncelikle üç derslik ve burada ilim gören talebeye de yılbaşlarında olmak üzere on beş kuruş verilecekti. Mübarek gecelerde bir kuran-ı kerim hatmini üç kişi okuyacak bunlara da birer kuruş verilecekti. Günlük ikişer akçe ücretle üç adet cüz okuyan kişi tayin edip, kur'an okunduktan sonra sevabını vâkıf'ın ruhuna bağışlayacaklardı. Vakfiyeye şahitler olarak; Umdetül-ülemâ'l-müderresin Mehmed Efendi ibni Abdullah, umdetül-ülemâ Şeyh Abdulkadir Efendi, fahru'l-Kuzat İdris Efendi ibni Musalli Efendi, fahru'l Kuzat

Şeyhu'l-kurra Yusuf Efendi ibn Nadir Efendi, Mahmud Ağa ibni'l-Hac Cafer Ağa, Hızır Efendi ibni imam Mustafa Efendi, etübbâden Yunus Efendi ibni Zekeriyya Çelebi, Süleyman Ağa ibni İbrahim Çelebi, Davud Ağa ibn Yakub Ağa Selim Çelebi ibni Mehmed Çelebi, el-Hac Mustafa Çelebi ibni Halil, Halil Çelebi ibni Şaban Çelebi, Ramazan Efendi ibni Ahmed Çelebi, İbrahim Ağa ibni Musa ve diğerlerinin isimleri yazılmıştır. (VGM. Arşivi, Defter No:738, Sahife:262, sıra:153. 982H.)

5-Veysi zâde İsmail Hilmi Efendi Medresesi

Kastamonu vilayetine yakın Taşköprü Köylerinden Aşağı Taşköprü Köyü ahalisinden müderriseyni kiramdan kerem sahibi Veysizâde İsmail Hilmi efendi ibni Mustafa ibni İsmail isimli hayır sahibi kazanın bidayet mahkemesine ait odada vakfın tevliyet görevini kabul eden Maliye Tahsildarından Hamdizâde Osman Şükrü bey ibni Mehmet bey ibni Osman huzurunda, bahsi geçen köy hudunda Eskipazar adlı mahalde bir taraftan İhsaniye Medresesi avlusu, bir taraftan Kahveci oğlu Kadir ibni Hüseyin bîni Ahmet tarlası ve diğer taraftan Hüseyin Arap oğlu Mehmet Ali bîni Mustafa ibni Abdullah tarlası ve dördüncü tarafı köyün su yoluna dayanan mülkleri, üst katta iki oda bir sofa ve bir memiştane (tuvalet) ve vustani iki oda, bir mülk bahçe ile üzerinde yemiş veren ve vermeyen ağaçları ile iki bin kuruş kıymetinde bir ev, bağışlayarak üst katta dokuz oda ve bir sofa ve bir memiştane ve alt katta altı oda ve bir sofa ve bir fırın ve bir memiştaneyi muştemil yeri de mülk olan sekiz bin kuruş kıymetli bir mülk medreseye **sim mecidi yirmi kuruş hesabıyla** dört bin kuruşu vakfettiğini bildirmiştir.

Ayrıca şöyle şart etmiştir; Adı geçen medrese ilim talebinde bulunan efendilere tahsis edilecekti, bahsi geçen dört bin kuruş ise yetimlerin mallarına dair padişah fermanına binaen yıllık yüzü on iki kuruş hesabı ile (yani yüz kuruşa yüz on iki kuruş hesabıyla) mütevellî eli ile **rehn-i kavi** ve **kefil-i mali** usulüne göre **istirbah** edilecekti (faize verilecekti). Tevliyet görevi Osman Şükrü bey'in olması vakfiyede şart koşulduktan sonra; Müderrisini kiramdan. Hacı Mahmut zade faziletli Salih efendi, mahkeme-i bidayet azasından Kantarcızade Nuri bey. Diğerleri Hacı Pehlivanzade Hüsnü bey, Köy ahalisinden Kürazzade Mehmet Tahir efendi Köy ahalisinden Osman Alemdaroğlu Hasan Ağa , Baki zade Mehmet bey Süleyman oğlu Muhzır Mehmet Ağa, İcra Mübaşiri mülazımı Mustafa efendi ve diğerlerinin şahitliği ile vakfiye geçerlilik kazanmıştır. (VGM. Arşivi, Defter No:595, Sahife:158, Sıra:151. Tarih 14 Rabiulahir 1324 H.)

6-Abdurrahman paşa Medresesi

Abdurrahman Paşa camiinin ön tarafına kendisinin hal ve şerefi ile mütenasip ve diğer medreselerin müştemilat bulunduğu mesken ve hücreler ve sair lâyık olan merafıkı muhtevi bir güzel medresenin inşasına bağışlamış olduğu paradan sarf edilmesini ve zikredilen dükkânların, menzillerin ve odaların kira bedelinden elde edilen gelir, medrese yapıldıktan ve su getirildikten sonra artan para ilâve edilip o vakıf nakit ile birlikte adalet ve insaf dairesinde, şeriatın gereği olan şer'î muamele gereğince, ona on bir almak sureti ile nemalandırılmasını yâni kazandırılmasını ve paranın kazancından hasıl olanı cami ve medresenin masrafına ve bu vakfiyede beyan edilecek cihetlere sarf edilmesini tayin ve vasiyet ederek masrafın miktarını tayin ve vasilerin tenfiz işini yüksek rütbe sahibi olan Maraş vilâyetindeki emiri Ümera Mehmet paşaya tefviz eylemiştir.

Müderrisin vazifesine her gün otuz Osmanlı dirhemi tayin edilmişti, Mehmet Bey'de kendisine verilen salahiyyete binaen medresenin müderrisinin tefsiri şerife ve hadisi nebeviye ye vakıf, kitapları ve Müslümanlar arasında makbul olan diğer ilimlere ait eserleri mütalaaya muktedir ilim ve namaz erbabından bir erkek olmasını ve Kastamonu ahalisinden veya bu beldeye bağlı yerlerden kabiliyetli, medreseye layık bir erkek buldukça bu medresenin başkasına verilmemesini, şayet bu evsafi haiz kimse bulunmaz ise Elli Osmanlı vazifeli bir medreseden infisal eden Mevlânâ Pirî Efendinin müderris olmasını şart koşmuştur. Sağ oldukça orada ders okutmak üzere medrese ona tevcih edilmiştir. Müderrise tayin edilen otuz dirhemi her gün alacaktı. Mevlânâ Pirî'den sonra Müderris olan her hangi bir kimse bu vazifeyi alacaktı. Mehmet Bey; her birine günlük birer gümüş dirhem verilmek üzere medresede ulum-i şerife tahsil ile iştigal edecek talebeyi ilimden bir kaç kişi bulunmasını ve talebenin mutat olan tatil günleri hariç olarak her vakit ilmi şerif tahsiline devam etmelerini, cami ile medresenin harimine bakacak diğer bir ferraş bulundurulup günlük bir dirhem almasını, her gün bir dirhem almak üzere medrese ve camiye vakfedilen kitapları muhafaza edecek bir kişi bulundurulmasını ve bu kitapları ancak

itimat ettiği kimselere icar etmesini, beldenin hâkimine vermemesini, belde haricine çıkarmamasını, günlük bir dirhem almak üzere okunan cüzleri cüz 'hanlara dağıtacak bir kişi bulundurulmasını ve bu kişinin cüzler hatim edilinceye kadar oturup tespîh etmesini ve bu cüzleri toplamasını şart koşarak müderrisin genel olarak vakıftan hisse alanlar üzerinde nazır olarak, mütevellî ile birlikte her sene vakfın hesabına bakmasını istemiştir. (VGM. Arşivi, Defter No:578, Sahife:167, Sıra:41, 982H.)

7-Hacı Mehmed oğlu Huzurzâde Hacı Hasan Efendi Medresesi

Vakfa mütevellî olarak, *Çorak zade el-Hac Ahmed Efendi* vakfiyeye göre tayin edilmiştir. Medreseye ait kitaplar arasında; on adet Mushaf-ı Şerif ve bir cilt tefsiri Kadı Beyzavi ve bir cilt haşiye-i beyzavi Sadi Çelebi ve üç adet cilt tefsir-i Ebü'l-leys bi't-türki ve bir cilt Muhammediye-i İsmail Hakkı ve bir cilt Muhammediye ve bir cilt Kadıhan ve bir cilt İmadü'l-İslâmı bi't-türki ve üç cilt Birgivi metni ve bir cilt şerh-i Birgivi Bibepazarı ve bir cilt Hülviyyât ve iki cilt Kutbiddin ve bir cilt Tezkiretü'l-evliya ve bir cilt mirsadi'l-ibad ve bir cilt terceme-i tâlimü'l-müteâllim ve bir cilt şir'atü'l-İslâm ve bir cilt şerh-i multeka ve bir cilt metn-i mülteka ve bir cilt hâlebi'l-sağır ve iki cilt üstüvânî ve bir cilt şerh-i Ravzatü'l-cinan ve bir cilt hüsnü'l-hasin ve bir cilt nazm-ı cedidi Müftî Efendi ve bir cilt minyetü'l-musâllî ve bir cilt minyetü'r-râkkidin ve bir cilt menahici'l-fiker ve menahici'l-ğıyer ve bir cilt şerh-i tâlimü'l-müteâllim ve minhacit-teâllüm ve bir cilt Hisam Kani ve bir cilt Karadavud Efendi ve bir cilt Haşiye-i Kefevi ale'l-mir ve bir cilt gülşen-i tevhid ve bir cilt Şafiye es-Seyyid Abdullah ve bir cilt Hasan Çelebi manzum civan-ı aşık paşa ve iki cilt kasidetü'l-bürde şerh-i bi't-türki ve bir cilt şerh-i misbah ve bir cilt gence-i razı kitabı şahgeda ve bir cilt şerh-i fi'l-uruz Endülüsi ve bir cilt tarikatü'l-Muhammediye ve bir cilt Şeyh Yar ve bir cilt eşbahi'n-nazair ve bir cilt ifsaihi kafîye ve bir cilt tuhfetü't-tâlibin bi't-türki ve bir cilt Karasınan şerhi feraiz ve bir cilt usul-i seb'a sofilerden Bâli Efendi Samur Hindi ve bir cilt Mantıkî't-tayr şeyh attar ve bir cilt menar, ve bir cilt şahidi, ve bir cilt cünnetü'l-esma' ve dört cilt sarf cümlesi ve bir cilt mukaddeme-i Ebülleys ve bir cilt Mevlüdi-Nebiyy aleyhi's-selâm ve iki cilt kırk suâl ve bir cilt Medhü'n-Nebiyy aleyhi's-selâm ve bir cilt manzume ve bir cilt Şemsiyye ve bir cilt mutavassıt ve bir cilt ferîştah oğlu luğatı ve üç cilt saatname ve üç cilt güzide-i imam-ı serahsi ve bir cilt kavaidü'l-İrab ve bir cilt imad Alâ havaşi şerhi'l-metâli' ve bir cilt hikayeden mirat ve bir cilt esrari'l-atfın ve bir cilt kıssa-i cimşit ve bir cilt tevarihî taberi ve bir cilt tevarih-i şahî ve bir cilt makteli Hüseyin Radyâllâhu Te'alâ anhu ve bir cilt kıssa-i Yusuf âleyhi's-selâm ve bir cilt fazail-i Şam-ı Dımışk ve bir cilt tabirname ve bir cilt ğayetü'l-beyan li't-tıb ve bir cilt hâlebiyyi'l-kebir Aynı Efendi ve bir cilt Bostani şem'i ve bir cilt İskendername ve bir cilt fetavay-ı Ali Efendi ve bir cilt fetavâ-yı Yahya Efendi ve bir cilt fetavâ-yı Can ve bir cilt fetavâ-yı atâiye ve bir cilt lüğât-ı mirkat ve bir cilt lüğât-ı farisi ve bir cilt divan-ı günahkar ve bir cilt acaib-i mahlukat ve bir cilt Kur'ân-u habeşi ve bir cilt Süleymaniyye-i Şemsüddin Efendi ve bir cilt metn-i Gülîstan ve bir cilt şerh-i Gülîstan ve bir cilt mev'iza bi't-türki ve beş cilt siyeri'n-Nebiyy sâllâllâhu Te'alâ âleyhi ve sellem ve bir cilt şerhi tarikatü'l-Muhammediye ve bir cilt şir'atü'l-İslâm ve bir cilt Münirat ve bir cilt mülhime ve bir cilt dekayikü'l-ahbar ve bir cilt dürer gurer ve bir cilt behce ve bir cilt Hafız-ı Divan ve bir cilt şerhi hizbi Azam ve bir cilt tefsir-i Kurtubi ve bir cilt tefsir-i hazin ve bir cilt şîhab ve bir cilt şerh-i eşbah-ı ba'lebek müftî ve bir cilt haşiye-i celâl ve bir cilt te'dili'l-ulum ve bir cilt Karadavud ve üç cilt Hizbü'l-Azam ve bir cilt meseli's-sair ve bir cilt esasü'l-iktibas ve bir cilt İbni Mace ve üç cilt delail ve otuz adet ecza-i şerife bulunmaktaydı. (VGM. Arşivi, Defter No:744, Sayfa:95, Sıra:25(7 Zilkade 1213H.)

Vakfiyeye şahitler olarak; Umdeti'l-Müderrisini'l-Kiram es-Seyyid Mehmed Raşid Efendi, el-Hac Selim Mehmed Efendi Eziyeli zade, Kalecikli zade Seyid Mehmed Efendi, Gazi Beşe zade Mehmed Efendi, Mustafa Ağa, Emin Mehmed Ağa Eziyeli zade, el-Hac Mehmed Ağa Huzur zade, el-Hac Osman Ağa Huzur zade, Karabaş zade es-Seyyid Hasan Efendi, Hünsalâr İmamı es-Seyyid İsmail Efendi, es-Seyyid Mehmed Kefevi, göl imamı zade es-Seyyid Mehmed Efendi, es-Seyyid Hafız Efendi Huzur zade, Mahmud Beşe zade Mehmed Ağa, el-Hac Yusuf oğlu el-Hac Abdullah, Mahkeme Müezzini Semerci Molla Ahmed, Sekban oğlu Semerci Molla Mustafa nezaret etmişti. (VGM. Arşivi, Defter No:744, Sayfa:95, Sıra:25)

8-Re'isü'l-küttâb el-Hac Mustafa Efendi (Münire- Bayraklı)Medresesi

"...sâbikan vâkıf-ı merhûm re'isü'l-küttâb el-Hac Mustafa Efendi binâ eylediği nefsi Kastamonu'da vâki' medresesi ittisâlinde tevsi' eylediği Nasrullah Kadı Cami-i Şerifinin

mülhakatından... (VGM. Arşivi, Defter No:738, Sayfa:166, Sıra:93(1167H.) şeklinde vakfiyede geçen bilgiye göre Kastamonu mahallelerinden olan Çây Mahallesi sakinlerinden olan dergah-ı âli yeniçeri ocağının emekli çorbacılarından el-Hac Ahmed Ağa bin el-Hac Mehmed Ağa, Taşçı el-Hac Ahmed Beşe'yi müteveli tayin ederek el-Hac Mustafa Efendinin Kastamonu'da inşa ettiği medrese ve cami bitişiğinde tamire ihtiyacı olan şadırvanı üzerinde kendi malından bir kubbe yaptırdığı ve tuvaletleri tekrardan yaptırmış ve tamir ve bakımı için ve yaptırmış olduğu su yoluna harcanması için yaptırmış olduğu iki berber dükkanı, üç çizmeci dükkanları ile Nasrullah Köprüsü başında yine kendi malından yaptırdığı üç menaf dükkanını vakfetmiştir. Bay'a göre, medreselerde külliye tarzı yapı topluluklarının terk edilerek, gelirin düşmesine paralel olarak, daha düşük gelirli, sade ve tek yapı formunda inşa edilen medreselere örnek teşkil etmektedir.(BAY:2012,63)

Umedtül-müderresini'l-kirâm ve ulemâi'l-efham Soğani zade Mehmed Efendi, Mahferu'l-müderresini'l-izâm Hıfzı Hüseyin Efendi, Umedtüs-sâdât es-Seyyid Ali Efendi Kâimkâm-i nakibi'l-eşraf, Umedtül-emmie es-Seyyid Hafız el-Hac Mehmed Efendi, Mefharu's-suleha Kıbrısî zade el-Hac Ahmed Efendi, Fahu'l-emsâl el-Hac Ahmed Ağa, Feyzi zade Ahmed Ağa-yı Serdengeçdiyân, Çolak Ahmed Ağa-yı Serdengeçdiyân, Hasan Ağa der kaza-i Göl merdkale, Güze zade el-Hac Mustafa, Fahu'l-eşbâh alemdâr Ömer Ağa, el-Hac Ahmed Ağa, Ruhâni el-Hac Hüseyin Çelebi, Vildan zade el-Hac İsmail Çelebi, Derviş el-Hac Mehmed Çelebi, Yağra zade Hafız el-Hac Ahmed Efendi, Kolçak es-Seyyid Mustafa Ağa-yı Serdengeçdiyân bu vakfa şahitlik etmiştir. (VGM. Arşivi, Defter No:738, Sahife:166, Sıra:93, 1167H.)

9-Nu'mâniye hacce Ârife hatun medresesi

Müderresinin Zilkade ayı 1113H.yılında Kırk beş zade Hafız Ahmed Efendi olduğu medrese, mahkeme-i şer 'iye katibi hafız Hüseyin Rüştü Efendi merkezi vilayet olan Topçuoğlu Mahallesindeki Müftü Efendi kızı İsmet Hanım'ın evinde Alamescit Mahallesi sakinlerinden Müftü Efendinin kızları Hafıza Fatma ve İsmet hanımlar ibnetâ hafız Abdullah Hilmi Efendiden defter-i hakani canibinden merkez tapu katibi İbrahim Edhem Efendi hazır olduğu halde mülhak evkaftan Nu'maniye ve Hacce Arife hatun medresesi vakfının akara tebdil edilmesi şart koşulan nakit vakfının mütevellisi ve medresenin müderresi olan Kırk beş zâde Hafız Ahmed Efendi huzurunda Kastamonu çarşısında Dekik kapalı civarında Maytablar başında birbiri bitişiğinde Topçuoğlu şadırvanına bitişik vakıf dükkan ve kırkbeşoğlu berber dükkanı ve ana cadde sınırlı 119,121,115,117 numaralı dükkanlar ile altında dört kepenkle açılan ayrı bir dükkanı ihtiva eden bir kahvehaneyi **bey-i batn-ı sahih** ile her bir lirası yüz kuruş hesabıyla, Osmanlı altını olmak üzere on dört bin dört yüz kuruşa Hafız Ahmed Efendiye satıp karşılığı olan parayı almışlardır. Bu binalar bahsi geçen vakfın musakkafatı olmuştur. Çatal zade Mehmed Efendi, ibni Hasan, Kel hasan oğlu Abdullah Efendi, ibni İsmail Muhzirbaşı Emin Efendi, ibni Ahmed de şahitlik etmiştir. (VGM. Arşivi, Defter No:1760, Sahife:262, Sıra:189). Burada muhtemelen vakıf kurucusu olan kişiler, vakfın gelirini değerlendirmek için, garri menkul olarak daha güvenceli bir yatırımla vakfa düzenli akar temin etmek istemiş olabileceği düşünülmektedir. Benzer uygulamalar, Anadolu'da başka vilayetler de de yapılmaktaydı (Yüksel:1998,120,121).

10-Hacı Mehmed Hibetullah Medresesi

Kastamonu'da Bey Çelebi Mahallesi sakinlerinden Merd oğlu olarak bilinen el-Hac Mehmed bin Hüseyin, müteveli tayin ettiği Merd oğlu el-Hac Mehmed bin İbrahim huzurunda kendi malından beş yüz kuruşunu vakfetmiş ve şöyle şart koşturmuş; bu meblağ rehn-i kavî ve kefil-i malî veyahut ikisinden biri ile onu on bir buçuk hesabı ile **"bû-devr-i şer'î irbah ve istirbah"** olunup, toplanan yetmiş beş kuruş nemanın yirmi beş kuruşu müteveli olanlara tevliyet hakkı olarak verilecekti. Elli kuruşu da Kastamonu'da Oluk başı olarak bilinen Arif Memiş Efendi oğlu bahçesi civarında yenbu ve kanavat ile Nasrullah Kadı Cami-i şerifi pişgahında müteveli Hacı Mehmed Hibetullah'ın kendi adıyla yaptırdığı medresenin içerisine kendi malıyla yeni baştan yaptırdığı taş şadırvana gelen tatlı su suyoluna ve şadırvanın tamire muhtaç olduğu zaman tamirine harcanacaktı. Eğer meblağın neması fazla olursa asıl miktara eklenecekti. El-Hac Mehmed bin İbrahim'den sonra da vakfa medresenin müderresleri müteveli olacaklardı. Medresede bulunan ilim gören talebe efendiler de bahsi geçen nakit para vakfına nâzır olacaklardı. Vakfiyeye şahitler ise; Müderres el-hac Ahmed Efendi, Abdülbaki-zade el-Hac Mehmed Ağa,

Abdülbaki-zade el-Hac Ali Ağa, Kapakçı-zade es-Seyyid Ahmed Efendi, Emir Efendi-zade es-Seyyid İbrahim Efendi, Faiz-zade Hüseyin Efendi, El-Hac Ali Efendi olmuştur. (VGM.,Arşivi, Defter No:580, Sayfa:355, sıra:186.(10 Rabiü'l-evvel 1244H.).

11-Kadı Nasrullah Medresesi

Kadı Nasrullah Cami civarında bulunan medrese Kastamonu'da Osmanlı Döneminde açılan ilk medresedir.918H./1512M.'de Karamanlı Müderris Yakup Efendinin oğlu Nasrullah Kadı tarafından yaptırılmıştır.(BAY:2004,62) Kastamonu'da Çay Mahallesi sakinlerinden Sâdî Mehmed İbni'l-Hâc Ahmed Ağa 'da bir takım vakıf mallar bağışlamıştı. Sâdî Mehmed Efendi, sabık reisü'l-küttâb el-Hac Mustafa Efendi'nin yaptırdığı medresenin müderrisi olan İbrahim Efendi İbni Osman'ı vakfı için mütevellî olarak tayin etmiştir. Vakfını kendi malından ayırdığı altı yüz kuruşu bağışlamak suretiyle yapmıştı. Vakfiyeye göre İbrahim Efendi altı yüz kuruşu şer'i olarak **“onu on bir buçuk hesabı ile”** helal yoldan **irbah** ve **istirbah** ederek, Kadı Nasrullah Efendi'nin yaptırdığı cami-i şerifteki ilim talebelerine haftada pazartesi ve Perşembe günleri ikindi namazından sonra ilim tahsili yaptırılmasını istemişti.4 Rebiü'l-ahir 1198H. Tarihli vakfiyeye, Seyyid Mollâ Osman.Huzur-zâde el-Hâc Mehmed.Monla Mustafa Bin Abdülkasım. Boyacı es-Seyyid İbrahim Ağa.el-Hâc Hâfız Mehmed Efendi.Âli Bin Hâlil.es-Seyyid Hasan Ağa İbni İbrahim.Kâl'acikî Mustafa Efendi.el-Hâc Hâlil Ağa İbni Hâfız Mustafa.Umdetü'l-Meşayih es-Seyyid eş-Şemseddin.Sufî, el-Hâc İbrahim Efendi.Hayr-zade, el-Hâc Âli.Hüsnü Süleyman Efendi.Dursun Zade, es-Seyyid Mustafa Efendi.Müezin el-Hâc Mustafa.Hâfız, el-Hâc Mehmed Efendi İbni Ahmed Efendi şahitlik etmiştir. Vakfiye o dönemin Kastamonu kadısı olan Ömer Rıza Efendi huzurunda yapılmıştır. (VGM.,Arşivi, Defter No:742, Sayfa:283, Sıra:121).

Nasrullah Kadı Cami ve medresesi hicri 27 Cemazziyel ulâ 1138 tarihli bir ilam da dava konusu oldu. Buna göre Kastamonu'da Köyceğiz Mahallesi ahalisinden vakfın mütevellisi ve medresede müderrislik ciheti hissedarı olan Şeyhzade Şevket Efendi ibni Hacı Mehmed Efendi müderrislik görevini birlikte yürüttüğü Hilmi Efendi ibni Lütü Efendi ile birlikte, vilayetin evkaf muhasebecisi olan ve başlangıçtan beri anlaşmazlığı bulunan izzetli Mustafa Neş'et Efendi ibni Sakıb Efendi ile yüzleştirilmek suretiyle, Kastamonu çarşısında Nasrullah Kadı Cami-i şerifi Caddesinde bir tarafı vakfın medresesinin kapısı ve bir tarafı medresenin intihası iki tarafı da ana yol ile sınırlandırılmış olan yedi adet dükkan Hacı Mustafa Efendi ibni Şaban ve Nasrullah Kadı Vakfının birlikte bir dairede bulunan on iki odadan müteşekkil medreselerine **icare-i vahideli** olarak vakıf olunmuş olan yedi adet dükkan başkalarına kiraya verilmek suretiyle on iki adet odanın her biri için senelik yirmi beşer kuruş harcamak ve medresenin tamir ve bakımını sağladıktan sonra kalan gelirden sülüs ve sülûsan hesabına göre iki müderris arasında paylaşılacaktı. Müderrisler Şeyhzâde Şevket Efendi ve Hilmi Efendi Hacı Mustafa Efendi Vakfından günlük on akçe, Nasrullah Kadı Medresesi vakfından ise günlük beş akçe olmak üzere birlikte müderrislik görevini yürüteceklerdi. Ancak, Mustafa Neş'et Efendi müderrislik ve tevliyet görevlerinin vakfiyeye göre farklı kişilere olduğunu belirterek ilgili ferman ve beratı ibraz etmiş olmasına rağmen mahkeme, vakfiyenin derkenarında yazan ifadeye ve Tahir Fakih Mahallesi ahalisinden Çörekçizade damadı el-hac Mustafa Efendi ibni Osman ve Göl Nahiyesi ahalisinden Kanyar oğlu Ali Efendi ibni Mehmed adlı kişilerin şahitlikleri ile müderrislerin başvurusuna göre karara bağlamıştır. Karara; Yüzbaşızade Mehmed Efendi, Odacı Mehmed Ağa, Muhzırbaşı Emin Efendi şahitlik etmiştir. (VGM.,Arşivi, Defter No:1760, Sayfa:250, Sıra:181).

12-Ziyaiyye Medresesi

Kastamonu'da Topçuoğlu Mahallesinden **şeref nişin müderrisiyni kiramdan kesserellahü sivadehüm ilâ yevmil kıyameden solak zade faziletlu elhac hafız Ahmed Ziyâüddin efendi ibni merhum hoca elhac Mehmed Evliya efendi ibni merhum Yahya efendi**, mütevellî tayin ettiği, **zümrei müşarün ileyhadan Konyalı zade faziletlu elhac hafız Abdülmümin efendi ibni İsmail Ağa** huzurunda pederi Solakzade el-hac Mehmed Evliya Efendi'nin hayatta iken 15 Şaban 1286H. Tarihli ve **Naibüşşeri mevalii kiramdan Mehmed tevfik efendi hazretlerinin** imzasını taşıyan vakfiyeye göre **“... 280 zira üzerine medrese olmak üzere müceddeden bina ve itmam ve Ziyaiyye namiyle bi avnil melik-i allam bina etdirdigi tahtani üç ve fevkani beş bab ki cem'an sekiz bab hücre ve tenevvür ve cameşuyhane ve bir mikdar bağçe kanevata tebeiyyetle mai lezizi arsasiyle maan rizaen lillahi taala vakfı sahihi şer'i ile vakıf ...”** (VGM. Arşivi, Defter No:1759, Sayfa:183,189.)

“...medrese müruri eyyam ve küruru avam ile bilkülliyye harab ve deruninde iskân ğayri kabil olmasına binaen ... malik olduğum hane arsamdan tulen 19 ve arzan 6 arşunki bi hisabi terbiî 114 zirai mimari mahallini ilâve cem'an baliğ olduğu 394 zira terbiî arsa üzerine namuma olarak Ziyaiyye deyu maruf ve mülakkab olmak üzere bina ve inşasına muvaffak olduğum fevkani II tahtani üç bab ki cem'an 14 bab hucrat ile tahtaninin nim kargir olarak bir bab berber dükkânı ve bir bab mağaza ve iki kıta ahşap mağazayı cemi tevabi ve levahik ve müştemilatıyla beraber vakfı sahihi müebbed ve habsi sarihi muhalled ile vakıf ve habsedüp...” (VGM. Arşivi, Defter No:1759.) Buradan anlaşıldığına göre; eski haliyle medrese yıkılmış ve daha geniş bir alana, yine aynı adla 14 hücre ve yarı kargır olarak yapılmıştır. Vakfiyesine ek olarak bir berber, bir mağaza, iki ahşap mağaza dükkânı daha vakfiyeye eklenmiştir.

Vakfedilen akar altı sehme ayrılarak, iki sehmi müderris ve müteveli olan kişiye, yarım sehmi medresenin aydınlatmasına, diğer yarım hissesi de müderris ve müteveli tarafından tayin edilecek bevhabına, kalan üç sehmi ise her sene müderris ve müteveli tarafından muhafaza edilerek, medrese, dükkan ve mağazaların zaman geçtikçe oluşacak hasarlarına harcanacaktı. Vakıf vefat ettiğinde en büyük kaydıyla mukayyet olmayıp batın ve derecede denk olan erkek evladından ve onların kalmaması durumunda onların erkek evladından nesilden nesle göbekten göbeğe şer'i ilimlerin yüksek alimlerin hazır bulunduğu bir imtihan meclisinde başarılı olduktan ve bu görevi hak ettiği anlaşıldıktan sonra müteveli ve müderris olmasına, erkek evladından müderris olacak kimse kalmayınca, kız evladının erkek çocukları arasından önceki sayılan şartlara uyularak görevlendirme yapılacaktır. Allah korusun kendi neslinden kimse kalmazsa, ilim ve amelinde salih olan, mevcut ilimleri zatında toplayabilmiş bir kişi tercih edilecekti.(VGM. Arşivi, Defter No:1759, (solak zade hafız Ahmed ziyâüddin efendi ibnil merhum hoca elhac Mehmed Evliya efendi vakfi,1320H.

13-Küpcüler Mahallesinde Nemazgah Medresesi

25 Zilhicce 1297H. Tarihli vakfiyeye göre Kastamonu'da Küpcüler Mahallesinde Nemazgah diye adlandırılan medrese içinde bulunan mescid-i şerif için müderrisi el-Hac Mustafa ibni İbrahim bin beş yüz kuruş nakit para vakfetmiştir. Kastamonu mahallelerinden Bey Çelebi Mahallesinden el-Hac Mustafa ibni İbrahim Efendi, Küpcüler Mahallesi ahalisinden müderrisin-i kiramdan Ballıkzâde es-seyit el-hac Abdulcemil Efendi ibni Muhammed Nuri efendi huzurunda onu müteveli tayin ederek vakfetmiştir.

Müteveli, bin beş yüz kuruşu onu on bir buçuk hesabıyla *istirbah* edip, yıllık hâsil olan yüz yirmi beş kuruş gelirini Köyceğiz Mahallesinde bulunan Nemazgah Medresesi içerisinde beş vakit namaz kıldırın berat-ı ali ile görevlendirilmiş imam bulunan kişiye verilecekti.(23 Safer 1297H.) Meşayihinden Seyit efendi, reşadetlu es-seyit el-hac Mehmed Şani efendi, Ballık zade Hafız Mahir efendi, zade Rumadi İsmail Ağa, Kamberzâde Numan Azmi efendi, Muhzırbaşı Emin efendi, Muhzır Mehmed Ağa vakfiyeye şahitlik etmişlerdir. (VGM Arşivi, Defter No:589, Sayfa:34, Sıra:57)

14-Es-Seyyid el-Hâc Ahmed Ağa İbn el-Hâc Hasan Ağa Vakfı Medresesi

19 Şabani'l-mu'azzam 1197H. Tarihinde Kastamonu kadısı Ömer Rıza İbni Mustafa huzurunda yapılan vakfiyeye göre; Ensardan Kastamonu şehri civarında Göl Kazasına tabi Nefs-i Göl Karyesi ahalisinden İstanbul'da oturan es-Seyyid el-Hâc Ahmed Ağa İbni'l-Hâc Hasan Ağa tarafından vekil tayin edilen Hâfız-zâde olarak bilinen el-Hâc Hâlil Ağa İbni'l-Hâc Mustafa, müvekkilinin iki yüz kuruş ifraz ve vakfettiğini eski reisü'l-küttâb, el-Hâc Mustafa Efendi Hazretleri binâ eylediği medresesin müderrisi İbrahim Efendi İbni Osman Efendi huzurunda müvekkilinin vakıf şartlarını söyle sıralamıştır; meblağ onu on bir buçuk hesabıyla helal yoldan “...rehn-i kavî ve kefil-i melî ve yahud ikisinden biri ile ahere irbâh ve istirbâh edüb, meblağ-ı mezkûr elli kuruşun ribhını müteveli-i mûmâ ileyh İbrahim Efendi vazîfe-i tevliyet için ahz ve kabz edüb, ikiyüz kuruşun ribhını dahi hazır-ı bi'l-meclis ders-i âmm dâni es-Seyyid Mehmed Efendi İbni's-Seyyid Hasan Efendi merhûm ve mağfûrûn leh kadı Nasrullah Efendi binâ eylediği câmi-i şerîfde tâlebe-i ulûma haftada iki gün ki yevm-i cum'a ertesi ve Ahad günlerinde ba'de'l-Asr tedris ve yevm-i cum'a gecelerinde dahi Kur'an-ı Azimü's-Şân ve Furkân-ı Kerim'den Yasin-i Şerîf tilâvet edüb, sevâbını ebeveynime ihdâ edub meblağ-ı mezkûr ikiyüz kuruşdan hâsil olan ribhına mutasarrıf ola ve tevliyet-i mezkûr dahi medrese-i mezkûrede

müderri olanlara meşrûta ola ve ders-i âmm-ı mezkûrun vefatından sonra re'y-i hâkim ile müstehakkine tevcih oluna...” dedikten sonra vakfetmiş ve vakfiyeye Mustafa Efendi, Kâlecikî, Mustafa Ağa İbni'l-Hâc Abdülkasım, Âli Efendi İbni Hâلیل Efendi, Bostanî el-Hâc Emin Ağa, Umdu'tül-Kuzzat, Esad Mehmed Efendi, el-Hâc Hâfız Mehmed Efendi İbni Ahmed Efendi, Cabi es-Seyyid Hasan Ağa İbni'l-Hâc İsmail, Hayr-zâde, el-Hâc Âli, Derviş Osman Efendi şahitlik etmişlerdir. (VGM. Arşivi, Defter No:742, Sayfa:275, Sıra:117).

15-Emir İmareti Medresesi

Güzey, bu medresenin bugünkü İsmail Bey Mahallesinde Candaroğulları dönemine ait ayakta kalabilen nadir eserlerden biri olduğunu yazmaktadır. Sonradan konulmuş olan kitabesinde H.880/M.1475 yılında yapıldığı yazmaktaysa da vakfiyesinden İsmail Bey tarafından daha önce yaptırılmıştır. Avlusunda eşit büyüklükte on tane odası vardır. Sekiz köşeli bir de dersane bulunmaktadır. Bu medrese bir mimari abide olarak kültür tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Kendisi de güçlü bir alim olan İsmail Bey yaptırdığı medrese için her türlü fedakarlıkta bulunmuş, devrinin İslâm dünyasının şöhretli alimlerini burada toplamıştır. Bunlar; Niksarlı Muhiddin, Fethullah Şirvanî, Seyyid Ali Acemî vb. gibi önemli ilim adamlarıdır.(GÜZEY:2010,682)

Sultan oğlu sultan İsmail bin Sultan Tacüddin İbrahim bin İsfendiyar bin Bayazıt han'ın *“...Kastamonu şehrinin eteğinde, küçük büyük herkes arasında Şehinşah kayası namile meşhur büyük kayanın üst tarafında emir imareti demekle maruf yeni imareti bütün teferrüatı ile yaptırıp bunu; ulema, fukara, sadatdan ve yahud buna müstahik yolculardan gelüp gidenlere vakfedüp...”* ibaresinden anladığımız kadarıyla Sultan İsmail yeni bir imaret yaptırmıştır.

Sultan İsmail bu hayır kurumların yaptırmadaki amacını şöyle açıklamıştır; *“...Cenab-ı Hakk'a giden yolların şüabâtı çok, sahaları geniş olup imaret yapmak; ölüm dirim hallerinde faydeleri yenilenüp duran hasanatın en güzeli ve Halilillâhî adetlerinden bir adet ve allah uğurunda mahdumunu kurban olarak kesmeğe teşebbüs eden İbrahim aleyhisselâmın huylarından bir huy ve Mescid yapmakta hazire'î kudsi ilâhiye intisabı olanlar için en tatlı bir suvat yeri ve medrese edinmek (yapmak) dini ve dünyevî maslahat ve menfaatlerinin kazanılmasına ve ilâhî faziletlerin iğtinamına mühim bir vesile ve çare ve sağ iken kabir edinmek hazırlamak ahiret amelini hazırlanmak ve zahiren süslü, hakikaten aldatıcı bir yıldızdan ibret olan dünyadan yüz çevirmekten ibaret olup...”*

Sultan İsmail medreseyi yaptırmadaki amacını şöyle açıklamaktadır; *“... Bu medresede; ümmet arasında şerafet ve veraset nübüvveti bihakkin varis olan hakiki ulema bulunacak, bunlar Cenab-ı Hakk'ın kendisine intisab edenlere ebedî bir cennet, ve kendisine iltica edenler için iyi bir kalkan ve sığınak kıldığını nafti ve müsmir bir ilmi tedris edeceklerdir çünkü envarı ilahiyenin incila ve inkişafı ve eltafi rabbaniyeyi meyvelerini toplamak ancak bu ilim ile müyesser olur. İşte bu medreseyi vâkıf evsaf ve şeraiti mezkûreyi haiz ulemaya sırf rızayı ilâhî isticlâbı için vakıf ve habis etmiştir...”* Sultan İsmail maddelere ayırdığı vakfiyesini çok teferruatlı tutmuş ve bu vakfiyesinde yaptırmış olduğu medrese ile de ilgili olarak; *“... Mezkûr medreye Hanefiyyül mezheb, ulumi edebiyeye vâkıf, usulen ve fûruan ulumi şer'iyeye aşına, diyanet ve ittikasına güvenilir, eyyamı mu'tadede tedris ve talim vazifesine devamlı bir müderri tayin edilecek, bu müderri başlıca tefsiri şerif ve ehadisî nebeviyye fıkhı hanefî mesailini takrir ve tedris ile meşgul olacaktır. Bu müderri her gün için on dört dirhem, her sene için de altı (müd) buğday ve altı (müd) arpa tayin ve bu medreseye devam ve ulumi şeriyeye tahsilile iştiğal eden talebeyede her gün için beş dirhem tahsis etmiş ve bunu talebeye müderri; münasip göreceği bir şekilde taksim edecek bunların her birine mîkdarı kâfi çorba ve etmek de verilecektir.*

Müderri; medreseye emin bir bevab tayin edecek, bu bevab; talebenin ahvaline nezaret ile onları koruyacak ve medreseye vakfedilen kitablari da muhfaza ederek bu medresede veyahud dairesinde ulum ile iştiğal edenlerden bu kitablari men' etmeyecek ve talebeden de hiç biri müderrişden müsade olmadıkça bu kitablari başkasına veremeyecektir. Vâkıf bu bevab için her gün bir dirhem ve ekmek ve çorbadan da kâfi mîkdarında verilmesini ve her sene buğdaydan ve arpadan üçer müd tayin ve tahsisini takrir ve beyan.

İmaretin bulunduğu mahalleye bir muâllim tayin edilerek bu muâllim; evli, müttakî, ilmi kıraat ve ilmi tecvid gibi lâzım ve zarurî olan malumata vâkıf bulunacak, yetim çocuklari ve diğer çocuklari okutacak, çocuklardan hiç bir şey talep etmeyecek, tâlim ve terbiye hususunda

etvar ve ahlakına daha fazla dikkat ve ihtimam edecektir ve bu muâllime her gün için üç dirhem ve her sene buğdaydan ve Arpadan altışar (müd) verilecektir...” demektedir.

Sultan İsmail vakfının bozulması veya zarar verilmesi hususunda bedduada da bulunmuş”... *Çünkü Cenab-ı Hak her şeyi işidir ve her şey'e vâkıftır ve yine Cenab-ı Hâkimi mutlak, dünyada kötülük yapanları kötülükleriyle tecziye ve iyilik yapanları da iyilikleriyle mükâfatlandırıldığı bir günde bu vakfa taarrüz ve tecavüz edenlerin kuvvetli bir hasmı, şiddetli bir davâcısı olacaktır. Her kim bu evkafı tağyire kıyam ederse zâlimlerin dermeyan edecekleri mazeretleri kendilerini kurtaramadığı o müdhiş günde (Uhud) veya (Kaf) dağları kadar üzerine lanet yağsın...”* demiştir. (VGM.Arşivi, Defter No:582/1, Sayfa:255, Sıra:154.(Tacüddin İbrahim bey zâde İsmail bey Vakfi).

16-Mehmed Hilmi Efendi ibni Hoca Mehmed Vakfı Medresesi

Kastamonu'da Mahkeme Altı olarak bilinen mahalde yaptırılmış olan medrese için Mehmed Hilmi Efendi iki kıta bahçe ve bin kuruş da nakit para bağışlamıştı.(28/Rebiü'l-evvel/325)

Kastamonu'da İbni Neccar Mahallesi ahalisinden ulema-i mahalliyeden Dursun Efendi zade mekremetlu Mehmed Hilmi efendi ibni Hoca Mehmed Tevfik efendi ibni Mehmed bin Abdullah huzurunda tevliyet görevini kabul eden Müsevvit zade Hafız Hüseyin Rüştü Efendi ibni Merhum Hasan Sükuti Efendi huzurunda nakit olarak bin kuruşu, Alaca Mescid Mahallesinde ve Mahkeme Altı adlı mahalde kırk numarada bulunan evinin yarısını ve vakfiyede sınırları belirtilmiş diğer bir evinin yarı hissesi, Mehmed Enis Paşa hazretleriyle eşraf ve mütehâyizân-i memleket delalleti ile bin kuruşu”... *fevkani ve tahtani onaltı hücreyi muhtevi ve bi inayetillahi Te'âla inşasına kesbi muvaffıkıyatla derununda el-yevm ulumi âliye ve âliye ile bi hasabi'l-ves'i ve't-taka evkatım masruf olan ve daru'l-irfani enisi ile tevsim olunan medresenin vazife-i tedrisiyesi olmadığından vuku' bulan arz ve istirham üzerine ücret-i tedrisiye olmak üzere ikiyüzelli kuruşun hazine-i hasse-i şahanelerinden i'tasına binüçyüzdokuz senesi kanunı evvelinin yirmi altıncı günü tarihli irâde-i seniyye-i cenab-ı şehin sahi şeref sudur ve sunuh buyrulduğundan salifü'z-zikr medrese-i mezkûre ile bin kuruş nukud ve yine oğlu Osman ve Hoşafcioglu Hacı Ahmed Ağalar ve Ağa imaretiyle mahdud eşcar-ı müsmireyi havi bir kıta bahçe ile ma'a ve cem'an tulen kırkdört ve arzan yirmialtı buçuk ve be hesabi terbiü altyüz yirmi zira' mi'mari arsa üzerine mebni mezkûr onaltı aded hücreyi muhtevi ve mezkûr iki bahçeyi...”* vakfettiğini bildirmiştir.

Şart olarak da; bahsi geçen akar mütevellî eliyle işletilmek ve nemalandırılmak suretiyle nemasından yıllık olarak medresenin tamir ve bakımına harcandıktan sonra kalan kısmı tevliyet ücreti olarak alınacaktı. Vakıf hayatta olduğu müddetçe hem mütevellî olacak, hem de medresede müderrislik yapacaktı. Vakfiye ye; Müftii belde faziletlu hafız Mehmed Efendi, Eşraf ve Mütehâyizândan ve mahkeme-i bidayet azasından. faziletlu Tevfik Efendi, Eşrafdan ve Mütehâyizândan ve mahkeme-i idare-i vilâyet azasından faziletlu Ali Namık Bey Efendi, Eşrafdan ve meşayıki kiramdan reşadetlu şeyh hafız Ahmed Ziyaeddin efendi, Müfti efendi zade faziletlu Osman efendi, Müfti zade mekremetlu hafız Ahmed Hazım Efendi, Cûdi zade mekremetlu hafız Sabit efendi, Yüzbaşı zade e'l-Hac hafız Mehmed Rasim Efendi, muhırbaşı Süleyman efendi şahitlik etmiştir. (VGM. Arşivi, Defter No:596, Sayfa:117, Sıra:102,(19/Cemaziye'l-evvel/1322H.).

17-Ekmekçi Ahmed zade Mehmed Evliya efendi ibni Abdullah Ağa vakfı Kız Mektebi

Vakfiyeler arasında rastladığımız bir de kız mektebi bulunmakta idi. Kastamonu'da Kıpçeğiz Mahallesi sakinlerinden istinaf mahkemesi üyelerinden Ekmekçi Ahmed zade faziletlu elhac Mehmed Evliya efendi ibni Abdullah Ağa ibni elhac İbrahim isimli hayrat sahibi, Açık söz zade muzırbaşı Süleyman efendi ibni Mustafa'yı mütevellî göstererek Beyçelebi Mahallesinin Çay Kenarı Caddesinde bulunan sağ tarafı kapucu oğlu Mehmed Ali bin Osman, sol tarafı müftü zade hafız Numan efendi ibni Abdullah Hilmi efendi ve sol tarafı müftü zade hafız Numan efendi ibni Abdullah Hilmi efendi ve arkası karanlık oğlu Ahmed bin Hüseyin evi ve bahçeleri ve cephesi ana yol ile mahdud üst katında üç oda ve alt katında bir oda ve bir ahır ve arka tarafında yeniden inşa edilen mektep ve altında bir miktar avlu ve müştemilatı havi iki adet sokak kapılı tamamı kızlara mahsus mektep ve ev, yine Kastamonu'da Mahkeme Altı olarak bilinen mevkiye yakın Hacı

Şaban oğlu zevcesi reşide ve mahdumu Hüseyin Ağadan müşteriye bir sağ tarafı Numaniye Medresesi içine akmakta olan tatlı su'nun müsakkafatından olan ekmekçi fırını, arka ve önü ana yol ile hudut olan ekmekçi fırını ve arka tarafında üst katta kargir mağaza ve alt katta ve unluk ve diğer müstemilatı vakfetmiştir. İnşa edilen mektep Müslüman çocukların tahsiline mahsus olmak üzere üst katta üç ve alt katta bir oda ve bir ahır da vakfın mütevellisi tarafından ikame edilecek bir muallimenin kalması için lojman olarak tahsis edilecekti. Ekmekçi fırını yıllık olarak kiraya verilecek, elde edilecek kira geliriyle öncelikle mektep ve lojman ihtiyaçlarına harcandıktan sonra kalacak olan kısmın tümü kırk kısma ayrılmak suretiyle otuz kısmı mektebin muallimesine ve mektepte eğer öğrenci fazlası olursa, ikinci muallimeye ve mektebin kapıcısına, eğer öyle olursa otuz hissenin on beş hissesi ilk muallime (muallime-i ulasına), on hissesi de ikinci muallime (muallime-i saniye) ve beş paresi de mektepte kış aylarında yakılacak olan odun parası olarak, kalan beş paresi de kapıcı (bevvab) olarak verilecekti. Kalan on paresinden hizmeti mukabilinde müteveli ücreti olarak verilmesi, vakfın değiştirilmesi, dönüştürülmesi, gelirin arttırılması ve azaltılması, vakıftan istifade edenlerin çıkartılması ve değiştirilmesi, muallimelerin ve bevabın görevlendirilmesi, muallimesinin ailesinden olup da bunlarla birlikte yerleştirilen erkek ve kızların birlikte oturup oturmamasına, muallimenin mektep haricinde kendi evinde oturması durumunda yalnız olarak her gün mektebe gelip gitmesi, eğitim öğretime engel olmayacak şekilde muallimeye tahsis edilen evin de icara verilmesi, elde edilen gelirin rekabesi çıktıktan sonra vakıftan istifade edenlere dağıtılması kararlaştırılmıştır. Vakfın tevliyet görevi hayatta oldukça vakıf'a, onun ölümünden sonra damadı ve kardeşinin oğlu olan ekmekçi Ahmed zade Abdullah efendi ibnil merhum elhac İbrahim efendiye ve Abdullah efendinin vefatından sonra nesilden nesille bunun çocuklarından devam edecekti. Bunların yok olması durumunda müstakim ve dindar biri müteveli olacaktı. Mektebin yıkılması durumunda dükkanlar üç-beş yıllığına peşin olarak kiraya verilerek, elde edilecek gelirle vakıf borcu tamamen ödeninceye kadar istifadecilere bir şey ödenmeyecekti. (VGM. Arşivi, Defter No:1759, Rebiyülevvel 1319H.)

18-Elhac Mustafa ağa bin Şaban çelebi Medresesi

Kastamonu'dan Köyceğiz Mahallesi ashab-ı hayrattan elhac Mustafa ağa bin Şaban çelebi büyük oğlu Hasan efendi'yi müteveli tayin ederek, üç bin kuruşluk vakıf kurmuştur. Nasrullah Kadı Camii yakınında yaptırdığı ve tamir ettirdiği medrese hüccesinde kalan talebelerden on beş kişi her gün sabah namazından önce birer cüz kuran okuyup, sevabını kendi, annesi ve Müslümanların ruhlarına bağışlayacaklardı. Bunun karşılığında onlara günlük ikişer sağ akçe yevmiye verilecekti. Bundan başka bu on beş kişinin her birine günlük birer akçe de **“şem-i ruğan ikad için”** verilecekti. Günlük bir akçe de ser mahfel'e , günlük bir akçe de bevab ve ferraşına verilecekti. Günlük beş akçe tevliyet, on akçe de tedris görevi için ödenecekti. Tevliyet görevi de tedris görevi yapan kişiye ait olacaktı. Yani müderris Mustafa Ağa'nın oğlu olacaktı. Günlük beş akçe de vakfın nazırı olan es-seyyid Ali Efendi'ye ödenecekti. Günlük beş akçe de yemek masrafları için ayrılacaktı. Her yıl başında vakıf'ın ruhu için yemek pişirilip ilim gören talebelere yedirilecekti. Günlük iki akçe de İnsula Camii'nde Cuma günleri hatip olanlar, kur'an-ı Azimü's-şandan devirhan olanlara o şartla verilecekti. Günlük bir akçe de aynı camide sela müezzinliği yapanlara, günlük üç akçe de Pöre Mahallesinde daha önce yaptırdığı muallimhane de talim-i sıbyan olan Ahmed Halife'ye verilecekti. Kastamonu'da bulunan Kadiri Tekkesinde mübarek gecelerde yakılan mum için günlük bir akçe verilecekti. Günlük iki akçe de aynı tekkede temcidhan ve naathan olanlara verilecekti. Günlük iki akçe de Nasrullah Kadı Camii şerifinde leyalı-i mübarekede temcidhan olan elhac Abdurrahmanzade Molla Mehmede verilecekti. Günlük iki akçe Nasrullah kadı camii şerifinde ihlas-ı şerif tilavet eden imam efendilere ve günlük bir akçe Pöre Mahallesinde ve Köyceğiz Mahallesinde yanan şem-i ruğan için verilecekti. Günlük bir akçe Nasrullah Kadı Camii şerifinde ferraş olanlara verilecekti. Günlük bir akçe tekyede kayyum ve ferraş olanlara, bir akçe Köyceğiz mescid-i şerifinde kayyum olanlara verilecekti. Daha öncede tekye-i tilavet olmak üzere vâkıf tarafından bağışlanan Mushaf-ı şerifi kayyum olan muhafaza edecekti.(10 Cemaziye'l- ahire 1137H.) Enkalzade elhac Mehmed, İcadi elhac Ahmed ağa, İbadizade Ahmed Ağa, Kıbrısizade elhac Ahmed efendi, Külahi Derviş Ahmed, Sezakar Mustafa efendi, Mefharulkudat Hüseyinzade Ahmed efendi, Bayrakdar Ahmed ağa, Devenci elhac Ali, elhac Şaban Beşe bin Mehmed, elhac Ahmed bin Hacı Hüseyin, oğlu Hüseyin Çelebi, Müezzin Mustafa Halife, Mustafa Çelebi bin Ahmed, Mustacızade Ali Halife vakfiyeye şahitlik etmişlerdir. (VGM. Arşivi, Defter No:487, Sayfa:205, Sıra:18).

19-Abdulkaki Medresesi

Kastamonu'nun Kuzika Nahiyesine bağlı Emirler Köyü ahalisinden Kastamonu'nun İsfendiyar Mahallesinde yerleşik olan ve Abdulkaki Medresesinde hücre nişin talebe-i ulumdan Ali Şeyh oğlu Mehmed efendi ibn-i Mustafa efendi adlı hayrat sahibi, müteveli tayin ettiği Cebrail Mahallesinden Açıkgoz zade Süleyman efendi ibn-i Mustafa'nın huzurunda bin kuruluşunu vakfetmiştir. Bu bin kuruluş müteveli aracılığıyla *“rehn-i kavi”* veya *“kefil-i mali”* olarak işlettirilecekti. Hâsıl olan rıbh (faiz) dört ayrı sehme ayrılacak, iki sehmi İsfendiyar Mahallesine yakın olan Abdürrezzak Mescidi Şerifinde beratlı olarak imam olan kişiye, bir sehmi mescidin masraflarına ve tamirine, kalan bir sehmi tevliyet vazifesi yapan kişiye verilecekti. VGM. Arşivi, Defter No:592, Sayfa:124, Sıra:106, Mehmed Efendi İbn-i Mustafa Vakfı, 13 Zilkâde 1321H.)

20-Ahmed Şükrü beyefendi ibni'l merhum İbrahim Bey ibni'l- merhum Mustafa Sabri Bey Vakfı Medresesi

Kastamonu eşraf ve mütehayyizânından mahkeme-i istinâf aza-yı kiramından Şeyh Şemsi-zâde faziletli Ahmed Şükrü Beyefendi ibni'l-merhum İbrahim Bey ibni'l-merhum Mustafa Sabri Bey, müteveli mekremetli Hâfız Ahmed Hâzım Efendi huzurunda, Nasrullah Cami nur-lami'i civarında *“... el-Hac Mustafa Efendi medresesinin mustakîl müderrisliği ile tevliyyete ve Nasrullah Kadı merhumun vakfından bulunan medresenin nısf hisse müderrislik cihetlerine bin üçyüz yirmibir sene-i hicriyesi Zilhicce'ti's-Şerifesinin yirmiikinci günü tarihli olub bâlâsı tuğra-yı garra-yı cenab-ı padişahî ile müzeyyen ve muvaşşah bir kut'a berat-ı şerif âli-şan ile mutasarrıf olduğum mûmâ ileyh el-Hac Mustafa Efendi medresesini esâsen vâkıfı Hasan Ağa merhum tarafından ahşab olarak yedi kuta ve Nasrullah Kadı merhum canibinden dahi kezalik ahşab olarak dört kut'a hücre müceddeden binâ ve inşâ kılındıktan sonra mezkûr hücurâtlar ile vazife-i tedrisiyesine meşrût olmak üzere güzerân eden bin ikiyüz kırk bir sene-i hicriyesi Cemaziye'l-evvelinin onbeşinci günü tarihli bir kut'a vakfiyyesinde tasrih ve beyan olunduğu vechile zikr olunan medresenin ittisalinde ve çarşı cânibinde bulunan hâli arsa üzerine Nakîbzâde merhum es-Seyyid Esad Efendi ibni'l-merhum el-Hac Mustafa Efendi kezalik ahşab olarak müceddeden bina ve ihya eylediği yedi kut'a dükkânlarını hasbeten lillahi Teâlâ vakf edib; Dekâkîn-i mezkûreden ma'rifet-i müteveli ile bi'l-icâreti's-şer'iyye icar olunub medrese-i mezkûre kapısına muttasıl birinci ve ikinci dükkânların icâresini merhûm mûmâ ileyh Hasan Ağa Medresesi'nde müderris olanlara yed-i müteveli ile verilmesini ve dükkân üçüncü ve dördüncü ve beşinci üç bab dükkânın icâresinde merhûm mûmâ ileyh Hasan Ağa'nın bina eylediği yedi aded hücurâtla Nasrullah Kadı merhumun Hasan Ağa Medresesi'nin fevkânisine bina eylediği dört aded hücrenin çarşı tarafında yekdiğerine muttasıl iki aded hücurât ki cem'an dokuz aded hücurât derununda sâkinûn bulunan talebe-i ulûma kezalik yed-i müteveliyle teslîm ve i'tâ olunmasını ve dekâkîn-i mezkûreden altıncı ve yedinci iki bab dükkânın icârâtını dahi Nasrullah Kadı Medresesi'nin nısf hisse müderrisine bâ-yed-i müteveli verile deyu tayin-i şurut ve tebyin-i kuyud edib bu vechile ifâ ve icra-yı mu'âmele olunmakta ise de murur-ı eyyam ve kurur-ı a'vam ile zikr olunan medresenin ahşab hücurât ve dükkânların kaffesi bi'l-küllîye harab ve münhedim olub derununda iskan gayr-ı kâbil ve dükkân-ı mezkûrelerin icârâtından bir fayda görülemediği gibi başkaca da ta'mir ve inşasına karşılığı olmaması hasebiyle sıyânete li'l-vakf rızâen lillahi ve taleben li merdati Rabbi'r-Rahim yine aynen sabıkı vechile vakf olmak üzere zikr olunan medresenin arsası üzerine müceddeden ahşab olarak fevkânî ve tahtânî sekiz oda ve bir derslane ki cem'an dokuz kut'a hücre...”*

Faziletli müfti Hâfız Mehmed Emin Efendi Hazretleri, Nakîb-zâde İzzetli Yunus Efendi, Nakîb-zâde Rıf'atlı Osman Efendi, Urgânî-zâde rıf'atlı Fahreddin Efendi, Mahkeme-i istinâf aza mülâzımı Kara Hüseyin, zâde fütuvvetlu Sabri Bey, Bayram Kadı-zâde fütuvvetlu İbrahim Edhem Efendi, Göldamlası-zâde mekremetlu Mustafa Hamdi Efendi, Muhzirbaşı Süleyman Efendi vakfiyyeye şahitlik etmişlerdir. (VGM.Arşivi, Defter No:604, Sayfa:102, Sıra:129, 23 Receb 1322H.)

21-Ahmed Efendi bin Ali Vakfı Medresesi

Kastamonu mahallelerinden Kebkebirler Mahallesi Çetinzade el-Hac Ahmed Efendi ibni'l-Hac Ali müteveli nasb ve tayin eylediği umdeti'l-kudat Fenari zade Hafız Mustafa Efendi huzurunda, *“...ve halen Kebkebirler cami-i şerifi kurbunda kendi malımla müceddeden bina ve*

tamir eylediğim üç bab türbedar hücuratında sakın olan talebe-i ulûma küllü yevm bir hücrede cem' olub her biri Kur'ân-ı Azim ve Furkan-ı kerimden alâ vechi't-tertili'l-a'la sebili't-ta'cil bir cüz-i şerif tilâvet eyleyüb sevabını babam merhum-u mezbur el-Hac Ali'nin tayin eylediği üzere ihda eyleyüb ve ba'de salati'l-fecr birer rure-i Yasin-i Şerif ve ba'de'l-mağrib birer sure-i Mülk tilâvet eyleyüb evvel cumada ecray-ı şerif ile devir itmam olunub sevabını benim ruhuma ihdâ ve Cuma-i saniyede hatm-i şerif tamam olunub ol mukabelede her biri küllü yevm dörder cedid akçeye mutasarrıf ola ve cihât-ı ahire mutasarrıf ve yahud müteehhil olan kimesneler iskan olunmayub salih ve abid kimesneler hücuratında sakın olub tahsil-i ulum edeler ve beher sene marifet-i mütevellî ile temessükleri teccid olunub na-müstehak olanlar ihrac oluna. Ferman-ı âli ve berat-ı şerif ile müdahale olunmayub yalnız mütevellî temessükatıyla mutasarrıf olalar ve halen İsmail Beyin medresesi (müderri) olan Ali Efendi dahi Nasrullah Kadı Cami-i şerifinde haftada iki gün tefsir-i şerifden tedris edüb ol dahi küllü yevm bir cedid akçe vazifeye mutasarrıf ola..." (VGM.Arşivi, Defter No:608/1, Sayfa:51, Sıra:57, Receb 1140H.).

22-Numaniye medresesi

Kastamonu'da Köyceğiz Mahallesi ahalisinden ve hanedanı kadimden , esseyid Mehmed Salim efendi ibni esseyid Ahmet Şükrü efendi , mütevellî tayin ettiği hocası reisi ulema-i belde ve mahalle-i mezburede kâin Numaniyye Medresesinin müderri Hafız Abdullah Efendi ibni Hacı Süleyman Efendi huzurunda bin kuruş vakfetmiştir.

Bin kuruş helal yoldan *rehni kavi* veya *kefil-i mali* ile işletilecek kalemiye adı ile ayrıca ücret alınmayacak, onu onbir buçuk kuruş hesabı üzere *istirbah* olunacak, hasıl olan para ile öğrencilerin yemek ihtiyacı karşılanacaktı. Akabinde mevlid-i şerif okunarak sevabı medresede medfun bulunan pederi es-seyyid Ahmet Şükrü Efendi ile eşi ruhlarına bağışlanacaktı. Hocası Hafız Abdullah Efendi hayatta oldukça mütevellî olup vefatından sonra medresede müderri olanlar mütevellî olacaktı.(15/Cemazissani/1282H.) Şahitler; Küttabı zevil aklamdan Şem'i zade Feyzi efendi ibni Ali efendi. Keskin zade Ahmet Rıza efendi, Dersiamı maali irtisamdan Seyyid Ahmet Hicabi efendi ibni elHac Ahmet efendi. Müderriğini kiramdan mekrümetlü Abdülaziz efendi. Hanedan ve vücuhu beldeden el-Hac Mustafa bey ibni Abdullah olmuştur. (VGM.Arşivi; Defter No:1962, Sayfa:125).

23-Ahmed Ağa ibni Hasan vakfı Medresesi

Kastamonu Vilayeti dahilinde Daday Kazasına bağlı Azdavay Nahiyesinin Kırmacı Köyü sakinlerinden Çölmek Zade Mehmed Ağa ibni Hasan Çölmek Zade Hasan Hakkı efendi ibni Mehmed huzurunda üçbin kuruşunu vakfetmişti. Bu üç bin kuruş mütevellî tarafından *rehn-i kavi* veya *kefil-i mali* ile başkalarına *irbah* ve *istirbah* olunduktan sonra, yıllık hasıl olan faizden iki yüz elli kuruşu , Karmaca Köyünde Şeyh Mahmud Camii şerifinde mütevellî Hasan Hakkı Efendi tarafından dokuz bab odayı müstemil yeniden bina ve inşa edilmiş, medresede müderri olan zata ve elli kuruş medrese-i mezkurenin işaliyesine ve altmış kuruş da medresenin tamir ve bakımına harcanacaktı. (VGM:Arşivi, Defter No:598, Sayfa:199, Sıra:153,1323H.).

24-Sıdkıye Medresesi (Hacı Bıyıkzâde Sadık Efendi bîni El-Hac Raşit ağa ibni Hafız Mehmet Sait vakfı)

Güzey'e göre bu medrese Kuyu-Dibi Medresesinin diğer adıdır. Günümüzdeki Tabaklar Caminin yerinde bulunmaktaydı. Medrese harap hale gelince yerine bugünkü Tabaklar Cami inşa edilmiştir.(GÜZEY:2010,682)

Kastamonu Musa Fakih Mahallesinden Hacı Bıyıkzade Hafız Sadık efendi bîni El-Hac Raşit ağa ibni Hafız Mehmet Sait mütevellî olan Karakadızade Hacı Mehmed Ali efendi ibni Esseyyit Ahmet Ali efendi huzurunda, Cebrail mahallesinde etrafı Cennet oğlu Hacı Mehmet ağa ibni Ahmet ağa hanı ve camii şerif ve Karakadı zade Abdulhamit İbni Elhac Mustafa efendi ve Zincirci Hacı Mehmet ağa menzili ile çevrili olarak yaptırdığı, Sıdkıye adıyla bilinen, altlı üstlü olmak üzere on altı hücre ve bir kütüphane ve bir bap dershane ve bir tennur ve bir çameşuyhane ve bir miktar bahçe ve müstemilâtı havi bir bap medrese ve bitişiğinde dört tarafı Cennetoğlu Hacı Mehmet ağa ibni Ahmet ağa hanı, medrese ve sokak ile mahdut alt katta bir ahır ve üst katta bir kahvehane ve pişgâhında Nasrullah cisri başında sağ tarafına yakın, bir tarafı Huzurzâde vakfı

müsakkafatından dükkanlar ve bir tarafı Uğurlu zâde Hacı Mehmet Ağa ibni Mehmet debbağhanesi ve bir tarafı Cücük Ahmet oğlu ev, ve dördüncü tarafı ana cadde ile mahdut üç kepenkle açılır bir ekmekçi dükkânı ve Kastamonu çarşısında terziler sükunda dört tarafı Ak Hüseyin oğlu Hacı Ahmet Ağa kahvehanesi, Hacı Halil oğlu Derviş Ahmet Ağa dükkânı ve ana cadde ile mahdut bir kepenkle açılır bir Kunduracı dükkânını vakfetmiştir.

Ahır ve kahvehane ve dükkanlar mütevellî aracılığıyla kiraya verilerek elde edilecek gelirden bunların rekabesine harcananlardan fazlasının üç te biri hatap ve fehmine sarf olmak üzere on altı hücrede kalan talebe-i ulûma verilecekti. Kalan üçte bir de vakfa eklenip tevliyet müderrislik payı olarak ayrılacaktı. Bu görevler hayatta olduğu müddetçe vâkıf'ın uhdesinde olacak, sonrasında ise erkek evladından nesilden nesle devam edecekti. Hafız Abdullah Reşadetlu Seyit efendi Ama zade Hafız Emin efendi Hacı Hidayet Efendi vakfiyeye şahit olmuştur. (VGM. Arşivi, Defter No:595, Sayfa:5, Sıra:5(2/Muharremülharam/1294H.)

25-Tevfikiye Medresesi

Güzey'e göre bu medrese XIX.Yüzyılın ilk yarısında Hatip Efendizade Tevfik Efendi tarafından yaptırılmıştır. Nasrullah Cami'nin kuzeydoğu köşesine bitişik idi. Halen Vakıflar Bölge Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılmaktadır.(GÜZEY:2010,682).

Kastamonu'da Tevfikiye Medresesinde Müderrislik yapan Taban Alizâde Mehmed Muhlis Efendi ibni'l-mütevveffa İsmail mütevellî tayin ettiği Muhzır Hacı Mehmed Ağa ibni Hüseyin huzurunda iki bin kuruş nakit parasını vakfetmiştir. Parayı sekiz sehme ayırmak suretiyle üç sehmini müderrise, dört sehmini medresenin tamir ve bakımına, tatlı su yolunun bakımına, tuvaletlerinin temizlik ve aydınlatmasına, bir sehmi de mütevellî payı olarak ayrılmış, tevliyet görevi hayatta olduğu müddette kendisinde, öldükten sonra da erkek evladını en büyük, en salih ve akli başında olanına nesilden nesle verilecekti.(20 Cemaziye'l-evvel 1330H.) Müderris-zade Mehmed Hilmi Efendi. Kazzaz-zade Mehmed Emin Efendi. Muhzırbaşı İbrahim Ağa vakfiyeye şahit olmuştur. (VGM. Arşivi; Defter No:606, Sayfa:203, Sıra:257.(Taban Ali-zade Mehmed Muhlis Efendi ibni İsmail Vakfı).

26-Hibetullah Medresesi

Medreseye vakfedilen mağaza ve dükkanlarını vakfeden Kastamonuda Frenkşah mahallesi sakinlerinden Merdzade el-Hac Mehmed bin İbrahim, Köyceğiz Mahallesinde bulunan ve Hibetullah Medresesi adı verilen Kadı Nasreddin cami yakınındaki medreseyi yaptırmıştır. El-Hac Mehmed bini'l-Hac Süleyman'ı da mütevellî olarak tayin etmiştir.

Vakfiyesinde geçtiğine göre; *“...Dekakin ve mağazat-ı mezkurât hasbema cerat bihi'l-âde yed-i mütevellî ve ecr-i misli ile re's-i sene gurre-i muharrem i'tibarıyla icar olunub hasul olan üçyüz sekiz gurusu icarâtından medine-i mezbure mahallatından Köyceğiz Mahallesi'nde ve Kadı Nasrullah Cami-i Şerifi pişgahında vaki' on iki bab hücre olmak üzere müceddeden bina ve ihya eylediği Hibetullah tesmiyesiyle müsemma medrese-i mezkureye Haddâdi-zade el-Hac Ahmet Efendi müderris olub talebe-i uluma ulum-ı naflı'ayı neşr idüb mukabilesinde ba'de edayı hizmet senevî yed-i mütevelliden yüz gurusu ahz ide ve medrese-i mezkurede olan on iki bab hücre derununda sakin olan talebe-yi ulum için beher re's-i odaya on altışar gurusu senevî virilüb derun-ı odada bulunan talebe-i uluma meblağ-ı mezkur on altı gurusu ale's-seviye taksim ideler ve medrese-i mezkurun bevvâbına senevî sekiz kuruş virile ve icare-i mezkur dekakin ve mağazalar ve medrese-i mezkurun tamir ve terimleri için senevî kırk gurusu ifraz ve yed-i mütevellide hıfz olunub birer kıyyesi zuhur ider ise müderris olanlar marifetiyle tamir ve termine mütevellî sarf eyleye...”*

Azdavaylı Mustafa Efendi, Azdavaylı Hasan Efendi, Bahar-Zâde es-Seyyid Mehmed Raşid Efendi Halis-zâde Hüseyin Efendi, Mezkureli el-Hac İbrahim Efendi, Topcu-zade Hafız Osman Efendi, Abdalbâki-zâde el-Hac Mehmed Ağa, Abdalbâki-zâde el-Hac Numan Ağa, Abdalbâki damadı el-Hac Ali Ağa, Debbağ Hasan Ağa, Boşnak-zade el-Hac Mustafa, Biraderi Hüseyin Efendi, Biraderi Mehmed Efendi, Kara Kadı-zâde Saatçi Mehmed Ağa vakfiyeye şahitlik etmiştir. (VGM. Arşivi, Defter No:632, Sayfa:41, Sıra:31.(5 Şaban 1242H.).

Beylikler dönemi eserleri arasındadır. Yaptığımız çalışma neticesi, Kastamonu'da daha önce var olduğunu bildiğimiz. Ancak başka kurumlara dönüştürülmüş olan Atabey Medresesi Vakfiyesine ulaşamadık. Bu medrese'nin 672H./1273M.'civarında Çobanlar devrinde yapıldığı, Atabey Caminin 300 metre kadar güneyinde olduğu kaydedilmektedir. Güzey bu medresenin Çoban Bey tarafından 1250 yılında yaptırıldığı, mevcut kitabenin tamir kitabesi olduğunu yazmaktadır.(Güzey:2010, 685) 930H./1523M.'de yıkılmak üzere olduğundan Müderris el-Mevla Kastamonu Cafer Efendi tarafından ahşap olarak yeniden yaptırıldığı, 1906 yılında da Vakıflar İdaresi tarafından yıktırılarak yeni bir medrese çevrildiği yazılmaktadır. Bir müddet Atabey İlkokulu olmuş, daha sonra da İnöü Karakolu olarak kullanılmıştır.(GÜL:1997, 26), (GÜZEY:2010,685)

SONUÇ

Netice olarak, incelemiş olduğumuz yirmi altı adet medrese vakfiyesinde giriş bölümünde bahsedildiği türden bir kastlaşmaya rastlamadığımızı söylemek mümkün değildir. Vakfiyelerdeki birkaç açık örnek de detaylı olarak incelendiğinde bazı kitaplarda geçtiği kadarıyla beşik uleması tanımlamasının da en azından Kastamonu için çok uygun olmadığını söyleyebiliriz. Vakfiyelerde her ne kadar aynı ailenin elinde olan bir müderrislik anlayışı olsa da, bu görev kesinlikle kim olursa olsun ancak bu aileden olsun mantığı ile değil, aynı aileden, ancak yine de bu işe layık olması ve niteliklerinin de bağımsız ilmi heyet tarafından tescil ettirildikten sonra bu göreve atanması şartını getirmişlerdir. Eğer vâkıf'ın ailesinden bu niteliklere haiz kimse kalmamışsa, o zaman aynı niteliklere sahip başka bir kişi aynı beldeden veya dışardan bu göreve talip olanlar arsından yine seçilmek suretiyle atanacak olması, Kastamonu'da ilmi liyakat konusuna dikkat edildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, kastlaşma veya beşik uleması tabirlerinin abartıldığını söylemek gerekmektedir.

Bir başka husus ise para vakıflarının Kastamonu'da yaygın olarak uygulandığı görülmektedir. En azından bu konuda 16. Yüzyılda yoğun olarak yapılan tartışmaların, zaman içerisinde azaldığı veya vakıfların kendi kendilerini idare etme mantığı içerisinde, bağışlanmış paraların işletilmesi meselesini daha pratik olarak uyguladığı görülmektedir. Yalnız her şeye rağmen yine de en azından medreseler üzerinde görülen bir husus ta, ekonomik zorlukların bazı medreseleri fiziki olarak zorladığı, bakım ve onarımlarının ekonomik açıdan sorun olduğu, eklenen diğer kaynaklarla bu işlemlerin yapılmaya çalışıldığı söylemek mümkündür.

Yeni eğitim kurumlarına, özellikle kız mekteplerine de Kastamonu'da yeterince önem verildiği gözlenmektedir. Bu okullarda da yine muallimelerin maaş ve lojman işlemleri kendi vakıf formu içerisinde çözümlenmekteydi.

Müderris maliyetlerinin vakıf kaynakları ile yeterince karşılanamadığı durumda, devlet imkânlarına dayanarak ödeme yapıldığına da rastlanılması, Osmanlı Devletinin taşradaki eğitime en azından kısmen de olsa tamamen ilgisiz kalmadığını göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdullah BAY, "Modernleşme Dönemi Osmanlı Taşra Medreseleri: Kastamonu Medreseleri ve Taşrada Medrese Hayatı", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:33, Bahar 2012.
- Ahmet CİHAN, *Reform Çağında Osmanlı İlimiye Sınıfı*, Birey Yayınları, İstanbul Nisan 2004.
- Ahmet Rıfat GÜZEY, "Yeni ve Yakın Çağlarda Kastamonu'daki Cami-Mescid ve Medreseler", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:18, No:2, Kastamonu, Mayıs 2010.
- Halil İNALCIK, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt:1, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- Hasan YÜKSEL, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü(1585-1683)*, Sivas 1998.
- Mehmet GENÇ, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.